مروری بر خدمات فرهنگی حاج‌ابراهیم حاجی‌محمدزاده در گفت‌وگوی «جوان» با فرزند و تعدادی از همرزمانش

اجازه نداد تاریخ حماسه مردم ایران را کسروی‌ها بنویسند

■ علیرضا محمدی

وقتی به روزهای اول تأسیس سپاه برگردیم، در میان نام‌های آشنایی چون عباس آقازمانی، یوسف کلاهدوز، محسن رفیق‌دوست، جواد منصوری و... یک نام دیگر هم شنیده می‌شود، «ابراهیم حاجی‌محمدزاده»؛ نامی که باید آن را در میان خاطرات افرادی جست‌وجو کنیم که مشرف به نحوه تأسیس سپاه پاسداران انقلاب اسلامی هستند. حاجی‌محمدزاده کسی است که همراه چهره‌هایی چون ابوشریف(عباس آقازمانی)، جواد منصوری و مرحوم دوزدوزانی گروهی نظامی را در پادگان جمشیدیه تهران تشکیل داده بودند. اوایل سال ۵۸ با ادغام این گروه با گروه‌هایی چون گارد ملی، واحد نظامی سازمان مجاهدین انقلاب اسلامی و... سپاه پاسداران انقلاب اسلامی تشکیل شد. بنابراین حاجی‌محمدزاده یکی از مؤسسان سپاه است که اوایل دهه ۷۰ به عنوان یکی از اولین نفرات از این نهاد انقلابی بازنشسته شد!

حاجی محمدزاده و جمعی از فرماندهان ارشد سپاه در دیدار با امام

این روزها که اخبار وخامت حال ابراهیم حاجی‌محمدزاده منتشر می‌شود، تاریخ معاصر در ذهن جوان‌های انقلابی آن روزها مرور می‌شود. نام حاجی‌محمدزاده برای خیلی از دوره اولی‌های سپاه آشناست. از چند نفری پرس‌وجو می‌کنیم. برخی او را به یاد می‌آورند. بهرام خدایی از پاسداران ستاد مرکزی سپاه در اوایل تشکیل آن، ابراهیم حاجی‌محمدزاده را به یاد دارد اما نمی‌داند الان کجاست و چه می‌کند. می‌گوید: «یادم است که ایشان با ابوشریف و جواد منصوری با هم بودند. جزو مؤسسان سپاه بود و در پادگان جمشیدیه فعالیت می‌کردند.»

احمد اسلیمی عضو گروه دستمال‌سرخ‌ها هم می‌گوید: «ابتکار تشکیل اولین گردان ضربتی سپاه حاصل نبوغ افرادی چون ابراهیم حاجی‌محمدزاده و اصغر وصالی بود. این گردان از نیروهای زبده سپاه بود که اوایل تشکیلش در تهران علیه ضدانقلاب و فراری‌های رژیم شاه فعالیت می‌کرد. بعدها که گردان ضربت به کردستان رفت، تبدیل به گروه دستمال‌سرخ‌ها شد.»

■ **انقلابی دهه ۴۰**

واژه‌هایی مثل نبوغ و ابتکار را در زندگی جهادی ابراهیم حاجی‌محمدزاده بسیار می‌شنویم. او مبتکر و مؤسس دفتر سیاسی سپاه است. هرچند مجید نداف یکی از شاگردانش می‌گوید: «در اولین روزهای تشکیل سپاه، حاج‌ابراهیم بخش بررسی‌های سیاسی و اطلاعات سپاه را تشکیل داد و مسئول آن بود. در همان سال ۵۸ اطلاعات از این بخش جدا شد و آقای محمدزاده دفتر سیاسی سپاه را تأسیس کرد.»

نام ابراهیم حاجی‌محمدزاده برای اولین بار در دهه ۴۰ به عنوان یک انقلابی مطرح شد. او که متولد ۲۷ مرداد ۱۳۲۵ در مشهد است، تحصیلاتش را تا مقطع لیسانس برق ادامه داد و در ابتدای فعالیت‌هایش به عضویت سازمان مجاهدین خلق درآمد. به جهت اینکه مسعود رجوی هم‌استانی وی بود، مدتی با او ارتباط داشت. بعدها که سازمان دچار انحراف عقیدتی شد، حاجی‌محمدزاده مثل آن عده از مجاهدین که به اعتقادات مذهبی خود پایبند بودند، از این سازمان خارج شد. ساواک مدت‌ها دنبال او بود تا اینکه در سال ۱۳۵۴ ابراهیم حاجی‌محمدزاده دستگیر شد.

هادی محمدزاده، فرزند حاج‌ابراهیم می‌گوید: «من یک سالم بود که پدرم دستگیر شد. آن زمان مادرم سر یکی از خواهرهایم باردار بود. ایشان در نبودن‌های پدر، به تنهایی بار زندگی را به دوش می‌کشید و با چهار فرزند قد و نیم‌قد، به سختی خانواده را اداره می‌کرد. ما از بچگی یاد گرفتیم که باید به نبودن‌های پدر عادت کنیم. اولین چیزهایی که از او به یاد دارم، مربوط به ملاقات‌هایی می‌شود که ماهی یک بار در زندان داشتیم. خاطراتی محو از پدری که در زندان بود و مادری که دست بچه‌های کوچکش را می‌گرفت و با اتوبوس شرکت واحد ما را به دیدن ایشان می‌برد.»

حاجی‌محمدزاده در زندان علاوه بر تحمل شکنجه‌های مأموران، به دست اعضای منحرف سازمان منافقین نیز مورد آزار و اذیت قرار می‌گیرد. فرزندش می‌گوید: «اعضای سازمان منافقین پیش از دستگیری پدرم دنبالش بودند تا او را ترور کنند چراکه نمی‌توانستند خروج ایشان از سازمان را بپذیرند. پدرم مدت‌ها هم از دست اعضای سازمان و هم از دست ساواک مخفیانه زندگی می‌کرد. در زندان هم تعدادی از اعضای این سازمان ایشان را مورد ضرب و شتم قرار می‌دهند. دندان‌های ردیف جلوی بابا در همان زندان شکسته شده و ریخته بود. ایشان تا مدت‌ها بعد از آزادی درگیر صدماتی بود که در زندان متحمل شد. بیماری‌های چند سال اخیرش به نوعی به آسیب‌های آن مقطع برمی‌گردد.»

■ **دفتر سیاسی**

با پیروزی انقلاب اسلامی، ابراهیم حاجی‌محمدزاده مثل تمام زندانیان سیاسی آزاد می‌شود. او و تعدادی از همرزمانش در همان زندان، بنیان تشکیل یک گروه نظامی انقلابی را پایه‌ریزی کرده بودند. بنابراین بلافاصله بعد از پیروزی انقلاب، این گروه به سرپرستی جواد منصوری، مرحوم عباس دوزدوزانی، عباس آقازمانی و ابراهیم حاجی‌محمدزاده در پادگان جمشیدیه شکل می‌گیرد و سپس در ادغام با دیگر گروه‌های انقلابی، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی تشکیل می‌شود.

وقتی دفتر سیاسی سپاه در سال ۱۳۵۸ به ابتکار حاج ابراهیم تأسیس شد، کسی نمی‌دانست که این دفتر به زودی یکی از بزرگ‌ترین خدمات فرهنگی را به تاریخ معاصر کشورمان ارائه خواهد داد. با شروع جنگ تحمیلی، «بخش جنگ» دفتر سیاسی فعالیت‌هایش را به شکل گسترده‌ای آغاز کرد. در اولین ماه‌های جنگ و بعد از اینکه حضرت امام می‌فرمایند: «نگذارید تاریخ حماسه و مقاومت مردم ایران را امثال کسروی‌ها بنویسند» حاجی محمدزاده تعدادی از نیروهای دفتر سیاسی را به عنوان راوی به مناطق عملیاتی دفاع مقدس می‌فرستد تا به ثبت وقایع رخ داده در جبهه‌ها بپردازند. اندکی بعد کار راوی‌ها تا آنجا پیش می‌رود که به گفته

> مردی که خود در بطن رویدادهای تاریخی بسیاری بود، کسی است که تا رمق داشت اجازه نداد تاریخ حماسه آفرینی و مقاومت ملت ایران را قلم‌های دگراندیش بنویسند. او شاید اکنون قدرت تکلم سابق را نداشته باشد اما اثرات تلاش‌هایش در قالب صدها عنوان کتاب، مجله و مقاله پیرامون انقلاب و دفاع مقدس منتشر شده است و برای درج در تاریخ ماندگار خواهد ماند

اسدالله احمدی یکی از اولین راوی‌های دفتر سیاسی، در عملیات فتح‌المبین (فروردین سال ۶۱) تا اتاق جنگ نیز پیش می‌روند و در کنار فرماندهان به ثبت لحظه لحظه وقایع جنگ می‌پردازند. این جمله که «مثل سنجاق به سینه فرماندهان بچسبید» آن روزها در بین راوی‌های دفتر سیاسی دهان به دهان می‌چرخید. در طول دفاع مقدس، حدود ۲۰۰ راوی در جبهه‌های جنگ حضور پیدا می‌کنند که از میان آنها ۱۷ نفر نیز به شهادت می‌رسند.

■ **رویدادها و تحلیل‌ها**

فعالیت‌های دفتر سیاسی تنها منحصر به ثبت وقایع جنگ نبود. به گفته امیر رزاق‌زاده از نیروهای حاج‌ابراهیم، دفتر سیاسی سپاه از بدو تشکیلش بولتن‌های محرمانه‌ای را منتشر می‌کرد که به جهت عیار بالایی که داشت، در اختیار حضرت امام و سران قوا قرار می‌گرفت. وی می‌گوید: «دفتر سیاسی تغذیه‌کننده فکری و سیاسی و اجتماعی سپاه و بچه‌های انقلابی بود و ماحصل فعالیت‌ها و تحقیقاتش در اشکال مختلف در اختیار سایر نهادها، چهره‌ها، مسئولان و عموم مردم قرار می‌گرفت.»

رزاق‌زاده می‌افزاید: «دفتر سیاسی بخش‌های مختلفی چون بخش داخلی، بخش اقتصادی، بخش مناطق، بخش جنگ، بخش خارجی و... داشت. هر کدام فعالیت‌های خاص خودشان را داشتند و بخش گروه‌ها هم به تجزیه و تحلیل گروه‌های معارض و معاند می‌پرداخت. مطالبی که این بخش از گروهک‌ها منتشر می‌کرد، می‌توانست نفاق آنها را مشخص کند و به اصطلاح مشتشان را باز کند. مثلاً کتاب «تروریسم ضدمردمی» که مرحوم هادی نخعی نوشته بود یا کتاب «جنبش مسلمانان مبارز» که با قلم حسین شریعتمداری نگاشته شد، همگی با هدایت آقای محمدزاده بود که منجر به تنویر افکار عمومی می‌شد.»

مجید نداف هم می‌گوید: «اخیراً در یک مقاله در خصوص حاج‌ابراهیم خواندم که نوشته بود ایشان در دهه ۱۳۶۰ دفتر سیاسی سپاه پاسداران را به معتبرترین تشکیلات تحلیل سیاسی کشور تبدیل کرد و با انتشار منظم بولتن «رویدادها و تحلیل‌ها» زمینه بصیرت‌افزایی نیروها را فراهم کرد. طرح موضوع به این شکل به نظر من اشتباه است. آقای حاجی‌محمدزاده از همان بدو تشکیل دفتر سیاسی خوراک فکری نیروهای انقلابی را فراهم می‌کرد. می‌توانم بگویم از زمانی که جریان انقلاب با لیبرال‌هایی مثل بنی‌صدر به مشکل برخورد، روشنگری‌های حاج‌ابراهیم و مجموعه‌اش باعث تنویر افکار نیروهای انقلابی می‌شد، بنابراین فعالیت‌های روشنگری حاج‌ابراهیم به قبل از دهه ۶۰ برمی‌گردد.»

حسین شریعتمداری، عباس سلیمی نمین، بهاءالدین شیخ‌الاسلام، محسن رشید، علی لطف‌الله‌زادگان و... تعدادی از چهره‌هایی هستند که در دفتر سیاسی سپاه به سرپرستی ابراهیم حاجی‌محمدزاده به فعالیت می‌پرداختند. چهره‌هایی که بعدها هر کدام از آنها در فضای سیاسی، علمی، تاریخی، اجتماعی و فرهنگی کشورمان حرف‌های زیادی برای گفتن داشته و دارند.

■ **۱۳۶۱ دهلی‌نو**

در سال ۱۳۶۱ وقتی قرار شد ریاست دوره‌ای جنبش عدم تعهد به عراق واگذار شود، ابتدا عملیات نظامی فانتوم‌های ایرانی، بغداد را ناامن کرد و سپس با انتقال نشست این سازمان به دهلی‌نو، کتابی تحت عنوان «گذری بر دو سال جنگ» به سه زبان ترجمه شد و در اختیار اعضای این جنبش قرار گرفت. این کتاب که به نحوه تجاوز و اثرات حمله نظامی عراق علیه ایران می‌پرداخت، به روشنی اذهان اعضای جنبش عدم‌تعهد کمک شایانی کرد و تیر خلاص را به ماجرای انتقال ریاست دوره‌ای جنبش عدم تعهد به بغداد شلیک کرد.

رزاق‌زاده می‌گوید: «گذری بر دو سال جنگ» ماحصل تلاش‌های حاجی‌محمدزاده و افرادی چون مرحوم نخعی و آقای مسعود اسلامی در دو سال اول جنگ بود. این کتاب به عنوان یکی از اولین کتاب‌های تخصصی با موضوع دفاع مقدس منتشر شد اما تازه کار تحقیقی روی جنگ تحمیلی شروع شده بود. بعدها سنگ بنایی که حاجی‌محمدزاده با اعزام راوی‌ها به مناطق جنگی بنیان نهاد به اشکال گوناگون رخ نشان داد. وجود هزاران ساعت صوت، هزاران سند و... از یادگاری‌های حاج‌ابراهیم است. ده‌ها جلد کتاب، مجله، فصلنامه، گزارش و مطالب علمی و تحقیقاتی که موجود است و اکنون نیز توسط مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس منتشر می‌شود، مستقیم و غیرمستقیم ماحصل تلاش‌های ایشان است. کتب روزشمار دفاع مقدس، تاریخ شفاهی جنگ و... آثار ارزشمند دیگری که برخی مورد تأیید و تحسین رهبری و فرماندهان عالی جنگ قرار گرفته‌اند، همه از ثمرات کار ایشان است.»

> با شروع جنگ تحمیلی، «بخش جنگ» دفتر سیاسی فعالیت‌هایش را به شکل گسترده‌ای آغاز کرد. در اولین ماه‌های جنگ و بعد از اینکه حضرت امام می‌فرمایند: «نگذارید تاریخ حماسه و مقاومت مردم ایران را امثال کسروی‌ها بنویسند» حاجی محمدزاده تعدادی از نیروهای دفتر سیاسی را به عنوان راوی به مناطق عملیاتی دفاع مقدس می‌فرستد تا به ثبت وقایع رخ داده در جبهه‌ها بپردازند

نداف هم می‌گوید: «با تشکیل معاون سیاسی سپاه، آقای حاجی‌محمدزاده مسئول این معاونت شد و مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ یکی از زیرمجموعه‌های آن بود. همین مرکز بعدها تبدیل به مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس شد و اکنون به عنوان تخصصی‌ترین مرکز در خصوص دفاع مقدس فعالیت می‌کند و کتاب‌ها و مقالات بسیاری را منتشر کرده است.»

■ **گل فروشی در مصلی**

قدرت کلام و سطح معلومات بالای حاجی‌محمدزاده باعث می‌شد تا همواره از حقوق سپاه در ادوار مختلف نظیر تصویب اساسنامه این نهاد انقلابی در مجلس، دفاع کند. قدرت کلامی که اکنون به واسطه بیماری

حاج‌ابراهیم تا حد زیادی تحت تأثیر شرایط جسمی وی قرار گرفته است.

تا زمانی که شعله‌های جنگ زبانه می‌کشید، حاجی‌محمدزاده هر زمان که فرصتی به دست می‌آورد، در جبهه‌ها حضور می‌یافت و در عملیات‌های مختلف شرکت می‌کرد. اما بعد از اتمام دفاع مقدس، پیش از آنکه قرار شود به نیروهای سپاه درجه اعطا شود، ابراهیم حاجی‌محمدزاده از سپاه بازنشسته شد. بازنشستگی پیش از موعد این چهره انقلابی با آن سوابق درخشانی که در سپاه داشت، همواره مورد بحث و مناقشه است. اما یکی از کسانی که هیچ وقت این موضوع را در تریبونی رسمی اعلام نکرد و به آن نپرداخت، خود حاجی‌محمدزاده بود که بعد از بازنشستگی از سپاه، به مشاغل آزاد پرداخت.

هادی محمدزاده فرزندش می‌گوید: «پدرم می‌گفت همیشه دوست داشتم اگر از سپاه یا کارهای رسمی فارغ شدم، کتاب‌فروشی یا گل فروشی بزنم. همین کار را هم کرد. به اتفاق چند نفر از دوستانش یک زمین کوچک در شمال کشور خریدند و به گل‌کاری پرداختند. چندسالی هم مغازه‌ای را نزدیک مصلای تهران اجاره کرد و گل فروشی راه انداخت.»

وی می‌افزاید: «شاید باورتان نشود که ما در خانواده خیلی از فعالیت‌های بابا خبر نداشتیم. من تا همین الان دقیقاً نمی‌دانم ایشان چرا از سپاه بازنشسته شد. هیچ وقت خودش از این موضوع حرفی نزد. گلایه هم نمی‌کرد و در قید و بند این چیزها نبود. یادم است اوایل که بازنشسته شده بود، در مدارکش نوشته شده بود سوادش در حد خواندن و نوشتن است! در حالی که بابا قبل از انقلاب لیسانس برق داشت. بعدها برخی از دوستان ایشان سوابقش را از حیث درج تحصیلات و مسائلی از این دست اصلاح کردند. به نظرم خودم بابا اصلاً دنبال بازنشستگی و درصد جانبازی هم نرفته بود. الان هرچه هست از پیگیری‌های دوستان ایشان است وگرنه خودش دنبال این چیزها نمی‌رفت.»

■ **فعالیت‌های فرهنگی**

به رغم خروج از سپاه و پرداختن به مشاغل آزاد، فعالیت‌های حاج‌ابراهیم به عنوان یک انقلابی ولایتمدار هرگز پایان نپذیرفت. او که از همان سال‌های دفاع مقدس به تأسیس هیئت شهدای دفتر سیاسی (شهدای راوی) پرداخته بود، همواره پای ثابت این هیئت بود و به گفته امیر رزاق‌زاده، برای بالا بردن سطح معلومات اعضای هیئت به دعوت از چهره‌های سرشناس برای ایراد سخنرانی می‌پرداخت.

اما یکی از فعالیت‌های فرهنگی حاجی‌محمدزاده، نوشتن مقالات و یادداشت در روزنامه کیهان بود که چندین سال به صورت مستمر در این رسانه قلم می‌زد. ولایتمداری و تعهد به آرمان‌های انقلاب نکته‌ای است که در یادداشت‌ها و سخنرانی‌ها وی دیده می‌شود. حاج‌ابراهیم مدتی نیز به عنوان کارشناس دفاع مقدس و مسائل سیاسی در دانشگاه‌ها حضور می‌یافت و به ایراد سخنرانی می‌پرداخت.

فرزند حاج‌ابراهیم در پاسخ به سؤال ما در خصوص ولایتمداری پدرش می‌گوید: «اصلاً جای حرف ندارد! حاجی همه عمرش را در خط ولایت بود. این مسئله را در تمام مقالات و سخنرانی‌هایش می‌توانیم ببینیم. شاید بتوانم بگویم خیلی‌ها ابراهیم حاجی‌محمدزاده را با ولایتمداری می‌شناسند.»

■ **در بستر بیماری**

آن طور که فرزند حاج‌ابراهیم می‌گوید، بیماری دیابت ایشان از اوایل دهه ۸۰ بروز یافت اما اوایل دهه ۹۰ عود کرد و مدتی باعث شد بستری شود. همان زمان نیز یادی از وی در معدود رسانه‌هایی منتشر شد و سپس فراموشی دوباره در زندگی حاج‌ابراهیم حاجی‌محمدزاده حاکم شد. بعدها بیماری وی به اشکال مختلف خودش را نشان داد تا اینکه از تیرماه امسال (۱۳۹۸) باعث بستری شدن مجدد وی شد.

حالا این یادگار انقلاب و دفاع مقدس ماه‌هاست در بستر بیماری است. مردی که خود در بطن رویدادهای تاریخی بسیاری بود، کسی است که تا رمق داشت اجازه نداد تاریخ حماسه‌آفرینی و مقاومت ملت ایران را قلم‌های دگراندیش بنویسند. او شاید اکنون قدرت تکلم سابق را نداشته باشد، اما اثرات تلاش‌هایش در قالب صدها عنوان کتاب، مجله و مقاله پیرامون انقلاب و دفاع مقدس منتشر شده است و برای درج در تاریخ ماندگار خواهد ماند.

جدول

طراح: علیرضا سجادی فر ■ شماره ۵۷۸۶

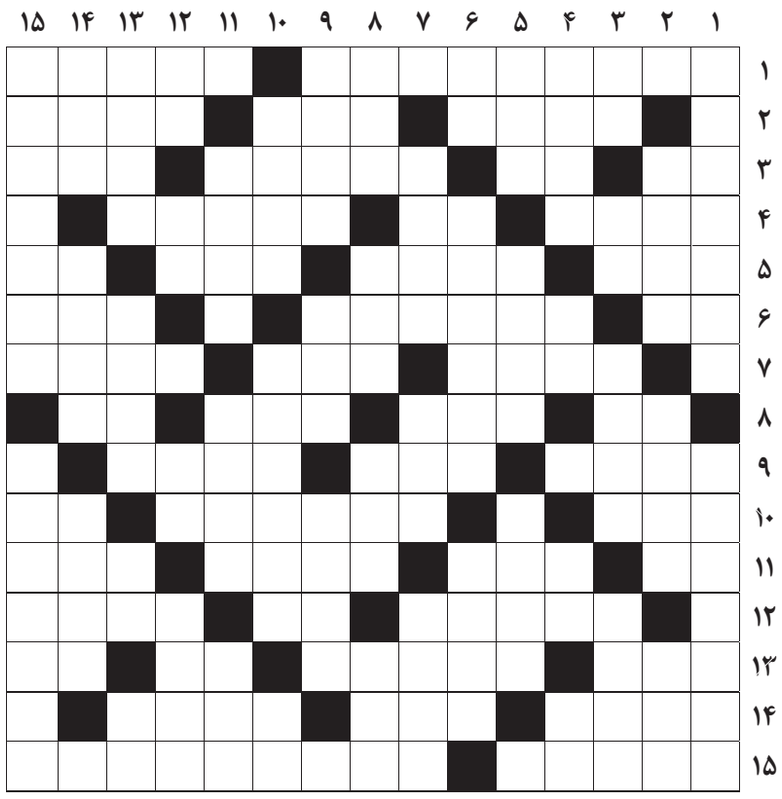

از راست به چپ

■ ۱- بیماری مزمن اقتصادی کشور- مقتدر ■ ۲- کشور کاسه شکر- کلمه‌ای برای اطاله کلام- رسول اکرم(ص): بلاءُ الإنسانُ مِن الـ... ■ ۳- علامت مفعول- تصدیق آلمانی- صفت حیوانات وحشی گوشتخوار- مرزبان ■ ۴- مقاله کوتاه شده- زدنی در فوتبال- روستا ■ ۵- متضاد فرع- واحد شمارش گل و گیاه- شهر شیشه‌گران آلمان- شایعه ■ ۶- ساز مولانا- بدرفتاری و ناسازگاری- نوعی سنگ قیمتی ■ ۷- پیمان‌شکن- ساز کلیسا- صاحب بهارستان ■ ۸- لؤلؤ- سوا- رود مرزی- راه میان‌بر ■ ۹- پایتخت عربستان- دندان نیش- دستینه ■ ۱۰- تربیت خانوادگی- الکل حاصل از تخمیر مواد قندی- صفت عدد ■ ۱۱- عدد منفی- از بخشش کم نمی‌شود- فرمانده- کشتی رزمنده ■ ۱۲- سرمه- اسب تبریزی- پدر حضرت ابراهیم ■ ۱۳- قرارگاه- اندازه و حد چیزی- جفت ماده- کجاست ■ ۱۴- فرزندان- موی انگلیسی- دروازه‌بان ملی‌پوش بایرن مونیخ ■ ۱۵- مشهور- کارگردان فیلم محمد رسول‌الله

از بالا به پایین

■ ۱- پهلوانی و شجاعت- کارکرد ■ ۲- مسجدی در بیت‌المقدس- چشم- اولین مسجد تاریخ اسلام ■ ۳- کشور پراگ- سرخ کمرنگ- کلاغ- زمزمه کردن ■ ۴- نفت انگلیسی- عدد رمزی- ترک استخوان- وی ■ ۵- اولین مسجد ساخته شده در اسلام- مرغ خانگی- سوگ و عزا ■ ۶- ویتامین جدولی- پهن کردن- نخ به‌هم پیچیده در دوات ■ ۷- مثلث جغرافیایی- صد و یازده- چرم خوشبو ■ ۸- سدی در تهران- گرد و غبار- بعد از آلفا- ارزش و بها ■ ۹- معتمدان- چین و شکن- سرشماری ■ ۱۰- از رشته‌های تحصیلی در قدیم- سنگ خارا- چوب خوشبو ■ ۱۱- از شهدای کربلا- گربه در شب- خواب ■ ۱۲- لاقید- تصدیق روسی- گمراهی- جایی در قبا برای برخوردن ■ ۱۳- ورزش زمستانی- توان و قدرت- بوی رطوبت- شهر برج طغرل ■ ۱۴- لوله تنفسی- ینبوع- پیشانی ■ ۱۵- علم تشریح- مردابی در جنوب شرقی اصفهان

جدول سودوکو

ارقام ۱ تا ۹ را طوری قرار دهید که در هر ردیف، ستون و مربع‌های کوچک سه در سه فقط یک بار به کار روند.

۹	۱					۸		
۷						۲		
۶					۲	۴		
				۵				
۴	۸	۹						
							۱	۴
		۵	۳					
							۸	۳
		۴	۱				۹	۶

جدول کلمات متقاطع
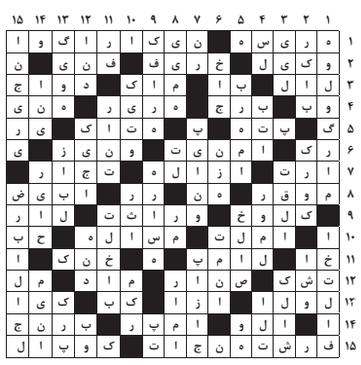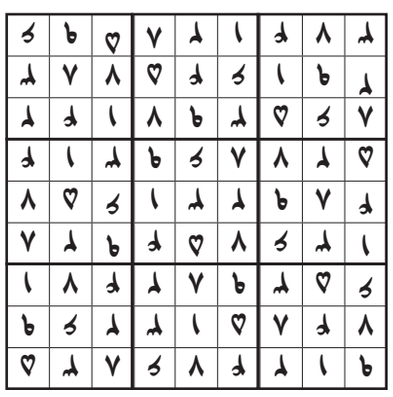
پاسخ جدول شماره ۵۷۸۵